

taking into account the legislative determination of their competence designed to contribute to the use of the right to receive qualified assistance and, if necessary, ensure its protection; the practical implementation of the law-enforcing and human rights competence of state bodies and officials. It is concluded that the right to receive qualified legal assistance, guaranteed by the Constitution of Ukraine, is the subjective right of every person. This right has its own meaning and is under the protection of the state in case of its violation.

Key words: qualified legal assistance, human rights, guarantees of the realization of the right to qualified legal assistance, the mechanism of legal regulation, access to justice, advocacy.

УДК 340.15

М.С. ПИРТКО

Михайло Сергійович Пиртко, аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

ВПЛИВ ПОЛІТИКИ АБСОЛЮТИЗМУ НА СТАНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА В АВСТРІЙСЬКІЙ МОНАРХІЇ У XVIII СТ.

Зовнішньополітичний курс на євроінтеграцію України зумовлює необхідність вивчення й узагальнення національного та світового державно-правового досвіду. З метою формування належних гарантій прав людини, забезпечення стабільності правового розвитку, ефективності правозастосування в сучасній Україні важливо вивчити правову спадщину сусідніх держав. Значну наукову цінність має аналіз історичного державотворчого досвіду становлення і розвитку Республіки Австрія. Такий досвід для державотворчого процесу в Україні є надзвичайно корисним, оскільки дає можливість побачити модель західноєвропейської державності, тенденції її розвитку, політичної системи, західної демократії, інститутів прав і свобод людини тощо.

У історико-правовій літературі деякі аспекти впливу політики абсолютизму на становлення законодавства в Австрійській монархії у XVIII ст. досліджували такі українські вчені, як В. Кульчицький, І. Бойко, Б. Тищик, І. Настасяк, М. Никифорак, та інші, а також зарубіжні вчені, зокрема, П. Андерсон, О. Бальцер, К. Воцелка, Е. Прістер, Е. Цольнер та ін.

Метою цієї статті є історико-правове з'ясування впливу політики абсолютизму на становлення законодавства в Австрійській монархії у XVIII столітті.

У першій половині XVIII ст. імператорський двір неодноразово стикався з проблемою фахової підготовки чиновників з-поміж дворянства. З часом дворянське походження перестало слугувати визначальним аргументом під час призначення на державну службу. До цього спонукали дві причини: *по-перше*, австрійський імператорський двір вів постійні суперечки з представниками дворянства стосовно розмірів податків, тож призначати вихідців з цього стану на державні посади видавалося недалекоглядним кроком; *по-друге*, зростання ваги університетської освіти привело до появи кваліфікованих фахівців, чиї знання почали використовувати в органах управління, системі судочинства й армії. Такі зміни змусили і дворянство пристосуватися до конкуренції, виробити власний стиль освіти за принципом «не для школи, а для життя»¹.

Не відкидаючи можливості навчання в найкращих університетах Європи, представники «благородного стану» (дворянства) володіли «іманентно притаманним» аристократії смаком, мудрістю й сміливістю. Все це згодом допомагало вірою і правдою служити своєму імператорові. Крім цього, молоді дворяни відвідували королівські/імператорські двори інших країн, вивчаючи мови, запозичуючи манери і заводячи важливі знайомства серед впливових політиків.

Такий спосіб набуття знань і навичок був украй важливим для успішної чиновницької кар'єри в імперії Габсбургів й увійшов в історіографію під назвою «аристократизація навчання». Упродовж XVII – першої половини XVIII ст. дворянство отримувало освіту в гімназіях та університетах (здебільшого на юридичних факультетах, які користувалися найбільшим попитом, хоч і рівень навчання був досить низький), фактично блокуючи соціальне зростання вихідців із третього стану – бюргерства. Загалом, використовуючи протиріччя між дворянством і третім станом, імператорський двір зміг задіяти їх у власних цілях, зміцнюючи при цьому свою владу. Так виникла тенденція відносної самостійності абсолютної монархії від своєї соціальної опори в широкому розумінні того слова².

Заснування дворянських шкіл, подібних до німецьких рицарських академій, розпочалося в імперії Габсбургів із суттєвим запізненням. По суті, створення таких академій в Австрії почалося тоді, коли в німецьких державах професійною підготовкою дворянства до виконання ним управлінських функцій вже успішно займалися університети. Щоби ліквідувати «функціональну безкорисність» дворянства у суспільстві, її представникам необхідно було надати відповідну професійну підготовку. За задумом ідеологів освітніх змін, усі навчальні заклади – від початкової школи і до університету – повинні були виховувати новий тип громадянина, покликаного приносити користь суспільству – *Mitbürger*. Водночас, на нашу думку, дворянські навчальні заклади часто ставали своєрідними експериментальними установами для пошуку оптимальних організаційних форм та навчальних програм.

В умовах австрійського абсолютизму не вдалося кодифікувати розрізнене законодавство окремих країв (*Landesrechte*), хоч у XVII ст. в імперії Габсбургів вживалися окремі заходи до об'єднання цивільного права різних провінцій³. Юридична система Габсбурзької імперії базувалася на римському праві і являла собою комплекс правових актів стосовно адміністрації і судочинства, залежно від конкретного регіону⁴. Попри певну єдність правових норм стосовно судового процесу в окремих землях Австрії існувала суперечність між міським і сільським правом⁵.

Право австрійських провінцій не було всеохоплюючим і містило багато прогалин стосовно тлумачення тих чи інших випадків з юридичної точки зору. Такі прогалини спочатку заповнювало звичаєве право, а згодом правовий комплекс під назвою *Kammergerichtsordnung*. В основі австрійського кримінального процесу лежав загально-німецький кримінальний процес 1532 р., відомий як *Constitutio Criminalis Karolina*. У Нижній Австрії в 1550 р. було впроваджено т.зв. *Motivenbuch*, куди записували рішення, базовані на місцевому праві, а 1554 р. видано *Consuetudinaria*, у якій поміщено принципи звичаєвого права. У XVI ст. у всіх австрійських провінціях вже були видані збірники автентичних крайових прав, т.зв. *Landtafeln* – правовий статут. Таким чином, 1492 р. видано крайовий правовий статут Чехії, 1538 р. – Моравії, 1573 р. – Тіролю та Нижньої Австрії, 1574 р. – Штирії, 1629 р. – Верхньої Австрії⁶. Певною мірою характер кодексу мав виданий 1662 р. «*Consuetudines austriacae*»⁷.

Однак урядові збірники були малодоступні, а приватні не викликали абсолютної довіри. Саме тому 1704 р. був укладений і санкціонований владою законодавчий збірник «*Codex austriacus Leopoldinus*» («*Codicis austriaci ordine alphab. ordinate pars I*») за редакцією Франца Антона фон Гварієнта. Збірник складався з двох томів, які містили усе зобов'язуюче австрійське законодавство, укладене в алфавітному порядку: I том – літери А–L, II том – L–Z. Згодом до цього кодексу видано додатки «*Supplementa Codicis*», які містили закони, ухвалені після публікації основної частини кодексу⁸. Закони, прийняті у 1704–1720 рр., були видані щойно за імператриці Марії Терезії у 1748 р. за редакцією Себастьяна Герренлебена; другий додаток, що охоплював закони періоду 1721–1740 рр., видано у 1752 р. у Відні.

Спроби кодифікувати регіональне законодавство простежуємо у діяльності імператора Йосифа I, котрий у 1709 р. створив дві комісії – у Празі та Брно відповідно – з метою виробити спільні правові засади для Чехії, Богемії та Сілезії. На напрацювання комісій суттєво вплинули принципи природного права, ідеї якого поширювалися у цей час Європою⁹. Крім цього випадку, результативно завершилася кодифікація спадкового законодавства в 1720 р. у Штирії. На заваді всезагальній кодифікації, як це передбачали принципи абсолютизму, стояли інтереси дворянства, які прагнули зберегти вплив на управління і надалі користуватися різноманітними привілеями.

Найавторитетнішим навчальним закладом в імперії Габсбургів був, поза сумнівом, Віденський університет (*Alma Mater Rudolphina Vindobonensis*), утворений ще 1365 р. з ініціативи австрійського князя Рудольфа IV. Крім власних викладачів, тут читали лекції провідні науковці з Франції, Саксонії та інших європейських країн. З XV ст. Віденський університет перейшов на схоластичні позиції, відкинувши ідеї ренесансного гуманізму. Найвідомішим правником і викладачем університету того часу був Бернгард Вальтер – автор нарисів цивільного та процесуального права «*Aurei Tractatus iuris Austriaci*», котрого називають «батьком австрійського права»¹⁰. Правничі дослідження Б. Вальтера, зокрема, рецепція римського права на німецьких землях (*Ius Romano-Germanicum*), справили значний вплив на австрійських юристів XVII – початку XVIII ст., а саме: Йоганна Баптисту Зуттінгера, Йоганна Гайнріха Ройтера, Йоганна Вейнгартлера, Бенедикта Турна Гоффа, Бенедикта Фінстервальдера. Наприкінці XVII ст. до Штирії прибув юрист Ніколаус фон Бекманн (1634–1687 рр.), виходець із Північної Німеччини, котрий студював право у французькому Орлеані та шведському Лунді. У Граці в 1688 р. він опублікував працю «*Idea iuris et statutarii consuetudinarii Stiriaci et Austriaci cum Iure Romano collati*», в якій здійснив порівняння звичаєвого права Австрії і Штирії з римським правом¹¹.

Юридичні факультети в університетах імперії наприкінці XVII–XVIII ст. були в неоднаковому становищі. Навчання права у зазначений час перебувало на низькому рівні, порівняно з іншими європейськими університетами. Єзуїти, які домінували у Відні та Граці, більше уваги приділяли теології і філософії, тоді як «світські» факультети, на зразок юридичного, занепадали. Не кращою виглядала ситуація в Інсбруку (Тіроль), хоч тут 16 років природне та римське право викладав авторитетний юрист Йозеф Ріггер. Натомість у Зальцбурзі розвиток правничої освіти, зокрема канонічного права, досяг високого рівня завдяки науковій і викладацькій діяльності кардинала Целестіно Сфондраті (1644–1696 рр.) – правника європейського рівня.

Австрійське процесуальне право XVII – початку XVIII ст. передбачало змагальність сторін та письмову форму процесу. Доказову базу забезпечували сторони процесу, надаючи судові свої претензії та заперечення (спростування). Після ознайомлення з доказами суд розпочинав розгляд справи по суті. На засіданні могли бути присутніми представниками обох сторін – прокуратури й адвокати. Починаючи з XVII ст. суд володів правом виносити вирок заочно. Судове рішення можна було оскаржити упродовж десяти днів у суді вищої інстанції. Стосовно апеляційного рішення могла бути винесена так звана ревізія, яка згідно зі статутом 1654 р. полягала в експертному висновку одного з юридичних факультетів імперії.

У рамках кримінальної системи монархії Габсбургів існував спеціальний інститут урядовців (*delator*), покликаних виявляти злочинців. З плином часу процес набув ознак інквізиційного, де допускалися тортури; вирішальним доказом вини виступало власне зізнання, суддя одночасно збирав докази і виступав прокурором, а вирок можна було винести на підставі підозр чи непрямих доказів¹². Інквізиційний процес був узакон-

нений у 1532/1533 р. кримінально-судовим кодексом імперії (*Constitutio Criminalis Carolina*), названим на честь імператора Карла V «Кароліною» і поширювався на всі німецькі землі. Кодекс був побудований на презумпції вини, коли обвинувачуваний сам повинен був доводити свою невинність¹³. Значення цього документа полягало у чіткому визначенні злочину згідно із законодавством, визначалася кількість свідків, за наявності свідчень яких злочин вважався доведеним, впроваджувалися вимоги для суддів. Положення кодексу діяли на окремих землях імперії аж до другої половини XVIII ст., коли в результаті кодифікації кримінально-процесуального права у 1768 р. впроваджено новий кодекс – «Терезіану» (*Constitutio criminalis Theresiana*), що складався з двох частин: перша регулювала процесуальне, а друга – матеріальне право¹⁴.

Однією з особливостей абсолютистської держави було підпорядкування церкви державі і формування так званого *конфесійного абсолютизму*¹⁵. Інтереси держави і католицької церкви – і матеріальні, і політичні – збігалися. У випадку з Австрією влада підтримала заходи католицької Контрреформації, залишаючись опорою Святого Престолу у Римі. Контрреформація зміцнила позиції католицької церкви передусім у Штирії, Каринтії, а також в Нижній та Верхній Австрії. Контрреформація взяла за взірць іспанську модель і означала одночасну перемогу абсолютної влади над становою автономією в Австрії і приєднаними до неї землями. Габсбурги щедро обдаровували католицьку церкву конфіскованим у протестантів майном, зумовивши збагачення кліру та перетворення церкви на союзника австрійського абсолютизму. Однак опору Габсбургів у внутрішньополітичних питаннях на клір, на нашу думку, не можна трактувати однозначно. Священники функціонально не могли зрівнятися з чиновниками і аристократами у будівництві абсолютистської держави.

Починаючи від Фердинанда III і Леопольда I, імператори започаткували практику оголошувати папські булли без імператорського дозволу. Крім того, імператор володів правом *Primae Praeae* (право першості), згідно з яким він міг на власний розсуд у будь-якій церковній установі імперії заповнювати першу вакансію, яка звільнялася. Це, зрештою, викликало невдоволення Папи Римського, коли Йосиф I скористався цим правом у 1707–1708 рр. щодо італійських земель. І тільки 1709 р. було укладено мир, в якому Папа Климент XI з деякими обмовками визнав ерцгерцога Карла іспанським королем¹⁶.

Варто звернути увагу і на релігійну різноманітність в імперії: на чехів великий вплив справило лютеранство, багато представників угорського дворянства прийняло кальвінізм, і навіть окремі австрійські аристократичні родини перейшли на протестантизм (Дітріхштейни, Хефенхюллери, Штаремберги та інші)¹⁷. Однак, як вже йшлося вище, саме австрійський абсолютизм сприяв перемозі контрреформації і поверненню Богемії та Угорщини в лоно католицької церкви. Більше того, починаючи з 1720 р. ідентичність австрійської свідомості і політична влада Габсбургів значною мірою визначалася саме протистоянням протестантській Реформації. Ще на початку XVIII ст. протестантів вважали в Австрії державними злочинцями, яким, наприклад, для започаткування власної торгівлі необхідний був дозвіл імператора. У 1731 р. було заборонено не католикам займати громадські посади, що перекреслило кар'єрний ріст багатьом шляхтичам-кальвіністам і сприяло їхній еміграції.

Прояви протестантизму простежувалися також у власне австрійських землях, зокрема в Зальцбурзі. Місцевий архієпископ Леопольд Фірміан (1727–1744 рр.) ініціював процес навернення до католицизму зальцбурзьких протестантів, чисельність яких становила п'яту частину всього населення цієї землі. Унаслідок заходів католицької церкви у спілці з владою у 1732 р. понад 20 тис. протестантів покинули Зальцбург і подалися до Східної Пруссії¹⁸ (окремі емігрували до провінції Зеландія в Нідерландах, а дехто – до американської Джорджії). Імперський уряд не намагався перешкодити таким діям у своїй провінції. На нашу думку, такий крок мав неоднозначні наслідки: з одного боку, імператорський двір продемонстрував своє бажання будувати абсолютистську державу спільно з католицькою церквою, а, з другого боку, монархія Габсбургів втратила чимало кваліфікованих і працьовитих робітників.

Економічне становище держави на зламі XVII–XVIII ст. не давало підстав імператорському двору для самозаспокоєння. Практично не існувало раціонально вибудованої господарської системи, яка б враховувала інтереси жителів імперії і водночас визначала перспективи на майбутнє. Імперія в другій половині XVII ст. зіткнулася з такими явищами при дворі, як непродумана фінансова політика, марнотратство, непропорційні видатки. Радники імператорів – Лобковіц, Ауершперг чи Шварценберг – передусім дбали про монархів і особисту користь, отримуючи чималі маєтки за вірнопідданство. Монархи, до певної міри, були від них залежними, хоч і мали біля себе радників недворянського походження¹⁹. Абсолютистська держава повинна була надавати допомогу у створенні єдиної ефективної національної економіки і виступити її реформатором. Водночас економічні реформи не були можливими без політичних перетворень. Як уже йшлося, наприкінці XVII ст. в Австрії розпочався рух за реформи, але він був обмежений невеликим колом чиновників при імператорському дворі.

Габсбурзька політика, спрямована на посилення імператорської влади, вимагала міцної фінансової бази, а відтак і реформування податкової системи. Податки з коронних земель становили незначну частку державного бюджету, тоді як наголос ставився на надходження з прямих та непрямих податків. До першого типу, зокрема, належали стягнення з королівських міст, до другого – оподаткування власності. Імператори намагалися запроваджувати, збільшувати та збирати податки за мінімальної згоди представницьких інституцій. Відень прагнув запобігти ухилянню від сплати податків з боку аристократії, чого вдалося певною мірою досягти до кінця XVII століття²⁰.

Водночас простежувалися спроби поживити внутрішні транспортні сполучення і торгівлю. Для цього при імператорському дворі вирішили ліквідувати численні приватні і земельно-станові митниці, проходження

через які робило товари дорожчими. Однак реально вдалося ліквідувати лише внутрішні австрійські митниці, тоді як ліквідація митниць в рамках імперії Габсбургів припала вже на епоху освіченого абсолютизму, коли заходами Марії Терези та Йосифа II вдалося створити єдиний загальноімперський економічний простір²¹.

З другої половини XVII ст. в монархії Габсбургів зародилося господарство, кероване двором, і спрямоване на розвиток комерції, зокрема торгівлю та виготовлення ремісничої продукції. Для їхньої підтримки почергово створено декілька відомств: 1666 р. – Віденську комерційну колегію (*Kommerzkollegium*), 1705 р. – Комерційну депутацію земель (*Kommerzdeputation der Länder*), 1714 р. – Меркантильну комісію (*Merkanthilkommission*). У 1718 р. засновано Головну комерційну академію (*Haupt-Commerzien-Collegium*).

Сільському господарству імператорський двір приділяв суттєво менше уваги, тож тут станово-аристократичне мислення протрималося у сфері земельного помісного володіння ще тривалий час. Правовий статус селян доби австрійського абсолютизму (а селяни становили близько 80 % усього населення імперії) не суттєво відрізнявся від ситуації першої половини XVII століття. Однак намітилася тенденція до захисту його від надмірних поборів з боку пана. Крім того, видавалися регулятивні акти, які чітко визначали обсяги панщини. Та абсолютистська держава не вирізнялася турботою про соціальний і правовий статус селянина у державі. Залишалася проблема невідповідності між низькими прибутками у сільському господарстві та високими цінами на промислові товари²².

Зрештою, становище селян суттєво різнилося, якщо порівнювати регіони Австрії. У західних провінціях домінувало дрібне селянське господарство, а селяни там переважно вважалися спадковими користувачами землі і платили за неї грошову або ж натуральну ренту. Найкращим можна вважати становище селян Тіролю; значно гірше доводилося угорським підданам. Відмінними були і панщинні повинності: на заході країни вони були меншими, а на сході – більшими. На Заході зароджувалася вже нова економіка, тоді як на Сході панувало натуральне господарство²³.

Імперія, яка потребувала грошей, для своїх великих військових витрат вдавалася як до практики застава, так і до позики коштів у спекулянтів, якими здебільшого виступали єврейські лихварі. Упродовж 1670–1703 рр. гроші державній казні позичав придворний банкір Самуїл Оппенгеймер, котрий раптом збанкрутував. Наступними «придворними банкірами» виступали Самсон Вертгеймер і Гундакар Штаргемберг, які позичали гроші на покриття видатків імператорського двору та військові кампанії. І тільки у 1705/1706 р. засновано Віденський банк (*Wiener Stadtbank*) – перший державний банк в імперії, який себе добре зарекомендував. Заснований 1714 р. державний Універсальний банк («*Universalbankalität*») був покликаний поєднати обслуговування державного боргу, функції казначейства і кредитної установи. Зрештою, через неефективну роботу його функцій у 1722 р. звели до звичайної скарбниці, а 1745 р. був ліквідований Марією Терезією.

Наприкінці XVII – на початку XVIII ст. в Австрії, дещо пізніше, ніж у Франції, поширення набув *меркантилізм* – система модернізації країни з безпосередньої ініціативи та за участі держави. Доктрина меркантилізму в Австрії та Пруссії знайшла своє вираження в так званій камералістиці, предметом дослідження якої виступало державне господарство. Порушувалися питання адміністрування, розвитку промисловості, торгівлі, фінансової політики, а також демографічні зміни. У монархії Габсбургів традиційний меркантилізм поєднувався із тогочасними уявленнями фізіократів, з особливою увагою до аграрного виробництва і політики господарського невтручання (*laisser-faire*) всередині країни²⁴.

Для імперії Габсбургів економічні зміни, згідно з принципами меркантилізму, були надзвичайно важливими, оскільки розвиток мануфактур сприяв зростанню прибутків імператорського двору без дозволу станів. До того ж, меркантилістські ідеї сприяли зміцненню могутності династії і поширенню абсолютизму. За правління імператора Карла VI австрійський абсолютизм став виявляти більше уваги до розвитку промисловості. Втім, не треба забувати, що абсолютизм апелював до категорії «традиції», ставлячи перед державою завдання не тільки їх дотримуватися, а й розбудовувати. Звідси і суперечливий характер економічних реформ, а також намагання регулювати те чи інше виробництво (частково в інтересах заінтересованих станів). Ринок диктував потреби вирощування нових культур і продукування нових товарів. Наприклад, поширення набрало вирощування тютюну (завезений 1659 р.). Розвиток промисловості зумовив будівництво доріг (наприклад, між Віднем і Трієстом)²⁵.

З початку XVIII ст. розвиток мануфактурного виробництва прискорився, а його центрами стали Сілезія, Чехія, Нижня та Верхня Австрія. Льонарство та виготовлення паперу були оголошені позацеховими ремеслами, а підприємці отримували фінансове заохочення. Стали виникати централізовані мануфактури. У 1722 р. у Гайнзбурзі була споруджена імператорська тютюнова фабрика. Набула свого поширення індустрія виготовлення предметів розкоші: 1709 р. в Нижній Австрії створено фабрику дзеркал, 1718 р. – фабрику порцеляни у Відні. На чеських землях почала активно розвиватися текстильна промисловість²⁶. Імператорський двір прагнув створити декілька зразкових і, що головне, прибуткових мануфактур, аби привабити до держави грошовитих промисловців. Однак дуже часто перші мануфактури зазнавали банкрутства.

Серед галузей австрійської промисловості доречно виокремити металургію. Залізо і сталь, сировину для яких добували на рудниках Штирії і Каринтії, славилися у всій Європі. Гарматні ядра, серпи, коси та інші металеві вироби користувалися попитом у Німеччині (у німецьких країнах) та Речі Посполитій. Імперія Габсбургів на кінець XVII – початок XVIII ст. вважалася найбільшим у Європі виробником заліза і виробів з нього.

Серед теоретиків австрійського меркантилізму особливе місце займає постать Йоганна Йоахіма Бехера (1635–1682 рр.) – лікаря, власника торговельної компанії, автора праці «Політичний дискурс про властиві

причини розвитку і занепаду міст, країн і республік» (1668 р.). Він звертав увагу на небезпеку монополії та штучне гальмування конкуренції для розвитку економіки²⁷. Для імператорського двору Й. Бехер підготував меморандум про потребу створення комерційної колегії, покликаної піклуватися про заснування мануфактур і поширення торгівлі. Значення Бехера в історії державно-правової думки Австрії полягає в тому, що він першим акцентував увагу на потребі зменшення імпорту й оживлення економіки завдяки промисловості й торгівлі.

Іншим ідеологом австрійського меркантилізму був швагер Й. Бехера – Філіп Вільгельм фон Хьорнік (1638–1712 рр.; уродженець Майнца), котрий запропонував реформувати економіку країни, здійснивши декілька пов'язаних між собою заходів. Мислитель був переконаний, що імперія Габсбургів володіє великим економічним потенціалом. Крім власне економічних ініціатив, Ф.В. фон Хьорнік зробив спробу охарактеризувати найкращий державний устрій, визначити напрям розвитку Австрії, проаналізувати права і обов'язки корони, становища громадян²⁸. Зокрема, Ф.В. фон Хьорнік у праці «Австрія понад усе, якщо вона тільки цього захоче» («*Österreich über Alles, wann es nur will*», 1684 р.; праця витримала кільканадцять перевидань і вважається головним твором австрійського меркантилізму XVIII ст.) рекомендував задля ефективного використання ресурсів країни їх детально дослідити; переробляти сировину всередині країни; поширювати серед населення найновіші винаходи, запрошувати знавців із закордону; золото і срібло не повинне експортуватися, більше того, ці цінні метали мали б перебувати у вільному обігу; прищепити у населення переконання користуватися власними, а не імпортованими товарами; необхідний імпорт мав би оплачуватися не золотом, а товарами; якщо щось імпортувати, то бажано сировину, щоби її можна було переробляти всередині країни; необхідно розширювати ринки збуту ззовні; товари, які можна виготовити всередині країни, не повинні імпортуватися. Імператор Йосиф I прихильно ставився до ідей реформаторів-меркантилістів, трактуючи їх як можливість зміцнити позиції Австрії на міжнародній арені²⁹.

Отже, можемо зробити такі висновки. Ключовим політико-правовим началом, навколо якого об'єднувалися землі Австрійської імперії, виступала правляча династія Габсбургів. Початок централізації монархії Габсбургів пов'язуємо з іменем імператора Фердинанда II, тоді як становлення австрійського абсолютизму (*придворного* або *конфесійного* абсолютизму) доцільно виводити після Тридцятилітньої війни (1648 р.). Консолідація імперської влади в австрійській і чеській частинах габсбурзьких володінь до середини XVIII ст. створила передумови для більш однорідного централізованого абсолютизму. Однак головною перешкодою для унітарної абсолютистської держави тривалий час залишалася Угорщина. Угорське дворянство всіляко противилося австрійському абсолютизму: упродовж XVII – початку XVIII ст. воно чотири рази підіймало повстання проти влади Габсбургів.

Зміцнення державної влади монарха у XVII – першій половині XVIII ст. варто пов'язувати із частими війнами та розвитком торгівлі. Армія була важливою і постійною частиною розвитку австрійського абсолютизму, однак милітаризація держави стримувалася кордонами її централізації. Відтак, австрійський абсолютизм історично був слабшим за його французький чи прусський аналоги. Попри це, в умовах військових загроз і викликів відбувалися реформи державних інституцій. З метою стабілізації і посилення державної влади Відень ініціював створення нових органів центральної і регіональної влади, прагнув реформувати правову систему, фінанси та збір податків.

Державна слабкість Габсбурзької імперії на початку XVIII ст. зумовлювалася відсутністю міцних економічних зв'язків між окремими регіонами та багатонаціональним складом держави. Унаслідок ухвалення «Прагматичної санкції» 1713 р. Габсбурзька монархія перетворилася із зібрання провінцій з різним ступенем підпорядкування монархові на централізовану імперію. У той час як єдність Священної Римської імперії виявилася суттєво підірваною, в австрійській частині монархії спостерігалися протилежні тенденції, спрямовані на зміцнення ваги центральної влади.

Навіть у своїй найвищій точці розвитку в австрійському абсолютизмі були відсутні структурна узгодженість і визначеність, хоча він претендував на повну самодостатність. Середньовічні політичні інститути не подавлялися так, як це було в Пруссії, а перетворювалися на слухняний інструмент влади Габсбургів. Австрійський абсолютизм не еволюціонував у бік деспотичної чи необмеженої влади, а імператорові довелося одночасно опиратися на панівні соціальні групи у здійсненні своєї політики.

¹ Хаванова О. Австрійський просвіщенний абсолютизм и подготовка венгерского дворянства к государственной службе во второй половине XVIII века / О. Хаванова : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.disscat.com/content/avstriiskii-prosveshchennyi-absolyutizm-i-podgotovka-vengerskogo-dvoryanstva-k-gosudarstvennoi-sluzhbe-vo-vtoroi-polovine-xviii-veka> [17.10.2017].

² Захаров В. Російський і зарубіжний конституціоналізм кінця XVIII – 1-й чверті XIX вв. Опыт сравнительно-исторического анализа / В. Захаров. – М. : Изд-во «Прометей», 2017. – Ч. 1 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua/books?id=TKIDQAAQBAJ&pg=PT205&lpg=PT205&dq...> [7.11.2017].

³ Кульчицький В. Державний лад і право в Галичині в другій половині XIX – на початку XX ст. / В. Кульчицький. – Л.: Машинно-офсетна лабораторія Львівського університету, 1966. – С. 56.

⁴ Till E. Wykład prawa rzeczowego austriackiego. – Lwów: Nakładem Księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1888. – S. 11.

⁵ Бойко І.І. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / І.І. Бойко. – Л.: Видавн. Центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – С. 718.

⁶ Огоновський О. Систем австрійського права приватного / О. Огоновський. – Л.: 3 друкарні НТШ, 1897. – Т. 1: Науки загальні і право річеве. – С. 2–3.

- ⁷ *Consuetudines austriacae* : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books/about/Consuetudines_Austriacae_ad_stylum_excel.html?id=QLlaAAAAcAAJ&rediresc=y [15.11.2017].
- ⁸ *Codex Austriacus Leopoldinus. Band 1 // Gemeinschaftliche Bestimmungen der Personen- und Sachenrechte: Fünfter Theil.* – Wien: Ritters, 1838. – S. 5.
- ⁹ *Till E. Wykład nauk ogólnych prawa prywatnego austriackiego.* – Lwów: Nakładem Księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1892. – S. 15.
- ¹⁰ *Hamza G. Die Entwicklung des Privatrechts und die romischrechtliche Tradition in der osterreichischen erblanden (erblanden) und in Osterreich // AFDUDC (Anuario de Facultad de Dereito da Universidad de Coruna).* – 2009. – Nr 13. – S. 323.
- ¹¹ *Valentinitich H. Dr. Nikolaus von Beckmann (geboren 1634, gestorben 1687) – Ein Jurist als Befürworter des Hexenwahnes :* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.g.uni-klu.ac.at/kultdoku/kataloge/23/html/2013.htm> [1.12.2017].
- ¹² *Тищик Б. Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст. –1918 р.): навч. посіб. / Б. Тищик.* – Л.: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2003. – С. 61.
- ¹³ *Monumenta augustae domus Austriacae. Tom 3...* – S. 204.
- ¹⁴ *Бойко І.Й. Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918) : навч. посібник / І.Й. Бойко.* – Л.: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – С. 267.
- ¹⁵ *Воцелка К. История Австрии / К. Воцелка.* – М. : Весь Мир, 2007. – С. 178.
- ¹⁶ *Шмидт Г. Иосиф I (1705–1711) // А. Шиндлинг, В. Циглер. Кайзеры...* – С. 239.
- ¹⁷ *Андерсон П. Родословная абсолютистского государства...* – С. 285.
- ¹⁸ *Цьолнер Е. Історія Австрії...* – С. 262.
- ¹⁹ *Wereszycki H. Historia Austrii...* – S. 112.
- ²⁰ *Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи...* – С. 107.
- ²¹ *Цьолнер Е. Історія Австрії...* – С. 280.
- ²² *Цьолнер Е. Історія Австрії...* – С. 272.
- ²³ *Wereszycki H. Historia Austrii...* – S. 111.
- ²⁴ *Merkantilismus :* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aeiou.at/aeiou.encyclop.m/m550318_en.htm [10.09.2017].
- ²⁵ *Grodziski S. Habsburgowie. Dzieje dynastii...* – S. 147.
- ²⁶ *Wereszycki H. Historia Austrii...* – S. 114.
- ²⁷ *Rothbard M. N. Economic Thought before Adam Smith. An Austrian Perspective...* – P. 493.
- ²⁸ Там само.
- ²⁹ *Huber A. Österreichische Reichsgeschichte: Geschichte der Staatsbildung und des öffentlichen Rechts...* – S. 154.

Резюме

Пиртко М.С. Вплив політики абсолютизму на становлення законодавства в Австрійській монархії у XVIII ст.

У статті проаналізовано вплив політики абсолютизму на становлення законодавства в Австрійській монархії у XVIII столітті. Зазначено особливості розвитку політики австрійського абсолютизму в досліджуваний період. Автор акцентує увагу на тому, що у XVIII ст. було досягнуто значних успіхів у становленні законодавства в Австрійській монархії у XVIII столітті.

Ключові слова: політика, абсолютизм, законодавство, Австрійська монархія, Габсбурги.

Резюме

Пиртко М.С. Влияние политики абсолютизма на становление законодательства в Австрийской монархии в XVIII в.

В статье проанализировано влияние политики абсолютизма на становление законодательства в Австрийской монархии в XVIII веке. Указаны особенности развития политики австрийского абсолютизма в исследуемый период. Автор акцентирует внимание на том, что в XVIII в. были достигнуты значительные успехи в становлении законодательства в Австрийской монархии в XVIII веке.

Ключевые слова: политика, абсолютизм, законодательство, Австрийская монархия, Габсбурги.

Summary

Pyrtko M. Influence of the policy of absolutism on the formation of legislation in the Austrian monarchy in the XVIII century.

The article analyzes the influence of the policy of absolutism on the formation of legislation in the Austrian monarchy in the XVIII century. The peculiarities of the development of the policy of Austrian absolutism in the investigated period are noted. The author focuses on the fact that in the XVIII century, significant progress was made in the development of legislation in the Austrian monarchy in the eighteenth century.

Key words: politics, absolutism, legislation, Austrian monarchy, Habsburg.